

comentarii

Liviu Petrescu și eticul transilvan

Mircea Muthu

Discursul prioritar teoretic și cu o finalitate moderat fenomenologică a impus o autoritate critică ce nu excludea totuși o anumită tristețe a erudiției, insinuată de altfel în politețea rece a argumentării, disociativă și echilibrată în siajul scriiturii lui Tudor Vianu. În consecință, atenția lui Liviu Petrescu (1941-1999) s-a centrat pe scoaterea în prim-plan a ideilor, a temelor dar și a „raporturilor fundamentale”, începând cu debutul editorial din 1969 (*Realitate și romanesc*) și până la ultimul volum antum, apărut în 1997. O critică teoretică, în esență modelatoare, tentativă reiterată de a concilia tipologia cu istoria, circumscrierea influențelor catalizatoare, în sfârșit, evitarea exceselor în ton și demonstrație încheagă un profil de medalie în viața noastră literară din ultimele decenii. Nu este întâmplătoare, în consecință, alegerea *eticului* ca și temă preferată, aluviunând – subteran sau manifest – demersul exegetic. Pledoaria constantă pentru echilibru impunea, de fapt, această alegere. „Am încercat – cum sublinia în eseu *Dostoievski* (1971) – să-l privim în dramatica lui confruntare cu valorile, în special cu valorile etice”. Mai târziu, în sinteza *Romanul condiției umane* (1979) va încercui „principiile limitative” – metafizice, sociale, ontologice – aflate în conflict perpetuu cu aspirațiile umane – veritabil *model* cu caracter circular (răzvrătire/conciliere ș.a.), capabil să exprime permanența dar și istoricitatea condiției umane. Problema eticului va fi reluată și amplificată în *Studii transilvane* (1997), cu subtitlul „Epic și estetic în proza transilvană”. Aplicat pe un domeniu preferat, acela al prozei, criticul delimitează trei direcții principale, respectiv *realismul tradițional* (redevabil „realismului poporan” al lui Ioan Slavici), *realismul mitic* (cu originile în cultura arhaică și folclorică) și *metaliteratura*, ultima secțiune prelungind întrucâtva considerațiile din solidul studiu *Poetica postmodernismului* (1996). În prima secțiune, cea mai interesantă sub raportul abordării directe a temei în discuție, autorul schițează „codurile etice parti-

culare pentru care sunt înclinați să opteze scriitorii ardeleni”. Se constată, de la început, lipsa generală de entuziasm față de principiul *datoriei*, asupra căruia s-a bătut multă monedă în exegeza noastră, „fapt de altfel deplin explicabil la un neam obligat să trăiască în limitele unui sistem opresiv”. Substituirile, compensațiile scot la iveală o hartă mai nuanțată a sensibilității scriitorului transilvănean. Astfel, „după Ioan Slavici, autorul *Pădurii spânzuraților* este cel de-al doilea mare spirit al literaturii epice transilvănene ale cărui opțiuni merg nu spre codul moral al *datoriei* – pe care mulți îl consideră cel mai reprezentativ pentru eticismul ardelenesc –, ci spre *legea iubirii*”. Citatul Slavici mai adaugă noțiunea morală a *cumpătării* – și aici intervine finețea comparatistului! – „cu înțeles mai degrabă psihologic” în raport cu sursa chineză unde, pentru Confucius, cumpătarea „este îndeobște expresia unui conservatorism social”. Altă dată obligativitatea datoriei este concurată și chiar negată de principiul nietzschean al „Voinței de a fi” (lizibil de la Ioan Slavici la Nicolae Breban), de „codul sincerității” mai exact, de imoralismul în gramatică gidiană (la Titus Popovici), de agresiunea „anomiei” asupra „ordinii” în proza lui Alexandru Ivasiuc, de ralierea necondiționată la valurile individuale sub forma „caracterelor tari” sau în comportamentul intelectualului contemporan din romanele lui Nicolae Breban și Augustin Buzura. Din această panoplie absentează totuși Ion Agârbiceanu, semnificativ pentru respectarea principiului tradițional al *datoriei*, fie în cheie creștină într-o atmosferă franciscană *sui-generis* (în *Luminița*, 1908, unde baba Măia se pregătește să moară), fie în ordine socială, ca în povestirea *Dura lex* (1921).

Sondajele de mai sus alcătuiesc, însumate, indicii de modernitate în proza ardeleană, decelabile deja în apelul la dimensiunea dionisiană (de la Rebreanu și Blaga la D. R. Popescu), în general, în propensiunea pentru simbolicul încorporat în ceea ce criticul numește „realism mitic”. Înclinația

pentru tragic și viziunea organicistă sunt lizibile în utilizarea codurilor simbolice pentru a circumscrie „realismul esențelor” la Rebreanu, „lupta împotriva uitării” în proza lui Sorin Titel sau „crotopul mitic” în istorisirile dunărene ale lui Tudor Dumitru Savu. Configurațiile spațiale, atent deciptate la D. R. Popescu (*grădina, cirul și muntele*) sau *pavilionul* cu semnificație cosmogonică în romanul *Zborul găștei sălbatică* al lui Horea Bădescu, traduce în fond nostalgia după ordinea nu socială ci de astă dată a ontos-ului, abolită în bună măsură de către civilizația polisului de ieri și de astăzi. Menționată așadar cu o schimbare de accent, *datoria* scriitorului din interiorul arcului carpatic rezidă în efortul acestuia de a rememora sau, mai curând, de a reinventa ordinea cosmocentrică pe calea regală a diegezei, a povestirii. Probabil că, dacă Parcele i-ar fi îngăduit, Liviu Petrescu ar fi strâns firele într-o demonstrație în care *eticul* – plasat pe o altă treaptă de semnificații, după aceea socio-istorică și metafizică, să fie racordat în chip direct la tiparele mitice, prezente în urzeala epicii transilvănene de ieri și de astăzi. Privite sumativ, comentariile primelor două secțiuni din *Studii transilvane* schițează doar tema căreia autorul *Romanului condiției umane* i-ar fi consacrat probabil o cercetare articulată în profunzime. Ceea ce n-a fost să fie.

